

כרכ' א'
י' מ רכ' ז' 2010/6/09

הצמתים שבדרך¹

דב צמיר

פרק זה מוקדש לחברי קיבוץ ברור חיל על דורותיהם, שהחייהם מימשו את ההוויה של התנועה, הצמיחו יישוב בוגר והציבו גבול.

מבוא

דור מייסדי התנועה מצאה את עצמו בעולם הכלכלי שנוצר אחרי המלחמה הגדולה, מול שאלות שקשה היה לתפום אותן בכלל. אירופה הייתה הרוסה ומה שידענו על השואה לא אפשר לנו להבין את עומק האסון. על רקע הרוג אוכלוסיות ענקיות, (עוד לא ידענו את המספר המפלצתי על מותם של 57 מיליון בני אדם) נראה המאבק של היישוב הקטן בארץ ישראל מול האימפריה הבריטית והעולם הערבי סביר רק בעיניהם של ציוניים אמיתיים, וכolumbia היו מעטים. התמודנו עם ראשית תקומת העם, בלי לדעת מראש גודל המעשה ואת מחיר הקורבן. לא ידענו מי היו השותפים העתידיים לבניית הארץ, ומעטם היו שנעמדו מול שכנו במלחמה התשנה רב-זרות. בגמר המלחמה שנודע לנו על השואה שהתרחשה באירופה, מצאתי את עצמי בתהליך של התבולות בחברה ותרבות הברזילאית. הסתירה בין שני התהליכים, האישי מצד אחד ושל העם היהודי מצד שני, הביא אותה למשבר רוחני ונפשי עמוק. הפער הזה הניע בתחום תהליך בלתי מתאפשר של חיפוש נפשי ואינטלקטואלי, לא רק בשורשים המשפחתיים שלי אלא גם בניסיון להבין את יהדות, את מהותה של השואה ואת גורמיה. רציתי לדען לאן מובילות דרכיה של היהדות אחרי אירופה בעל אופי אפוקליפטי. בחיפושים האלה ובתחווה פנימית שדרכי ועתידי דורשים תשובה ראיות, התחלתי במסע בלי שיטה לי מושג על אורך הזמן, ולאן זה יוביל אותי בסוף הדרכ. חוסר ודאות עמדו לענייני כשיצאתי בדרך שסימני שאלה הובילו אותה.

המשפחה בפולין

משפחה מקורה בפולין, והתפרסה על מחוז לובלין. אני נולדתי ב-1927 בביתו של סבי, זאב גולדמן, אב אימי בעיר Chełm. בהיותי בן שנתיים נסע אבי לבורייל לחפש פרנסה והמשכנו להיות עם סבא עד מותו ב-1933 אחות אמי הייתה גרה בלובלין ואהיה בחווה בקרבת² Zamość. סבי אהרון צימרינג, אב אבי, חי עם משפחתו הגדולה בשטעטל ב-Piaski. הייתי מגיע לביקורים תכופים אצל הקרובים, פעם או פעמיים בשנה בבית הדודים, ובימים הגדולים בבית הסבא אהרון.

אבל החיים הממשיים היו עלי עם הסבא זאב גולדמן. הוא היה הדמות המרכזית בחיי. והוא לי מזור בשעות רבות של מצוקה שחוויתי בחיי.

בתחילת 1934 קיבלנו את הרכטים והפלגנו לבורייל. במהלך הנסעה ביום הגדול שעלי ידעת רק מסיפורים, חשתי בזעם וחופשי. באורי של הים המזוקק את הנפש זכרתי את התקופה בה הזדקפה דמותו של סבי, ורק היא נתנה לתקופה זאת אתצדקה קיומה. יצאתי מפולין עם התרומות של ילד מנוכר ללא חוות היהדות מושרשת. לא חוותתי בית יהודי מסודר, בית הכנסת על תפילותיו ומנגינו, וגם לא בית ספר יהודי באידיש או בעברית. כל זה היה בעוכרי, כאשר נחשפט לזרם הטועף והمبולל של התרבות הברזילאית.

¹ במלך כתיבת הפרק נעורתי מתכונתם, הוכמתם וניסיונם, של חבריי ויקרי, בעז כץ, אברהם [טייטו] מלגרט, שלומי קווטר ולאה צמיר.
אני חייב להזכיר תודה מקרוב לב.

² Zamość

דיברתי פולנית ושמעתה אידיש בבית בעוד שרוסית הייתה שפה שדיברו המבוגרים כאשר לא רצוי שאבון אותם, כך שלא יכולתי להרגיש אף אחת מהן כשפת אם. פורטוגלית למדתי בחוף, אמצעי להשתלב בסביבה החדשה.

ברזיל

గענו ב Santos בבית משותף יחד עם משפחה מקומית. הדברים החומריים לא העסיקו אותנו, הקושי הגדל שעמד בפניי כאשר הגעתו לבrazil היה הפגישה עם אבא, להבין ולקבל את מיקומו הנוכחי בהיררכיה המשפחה, ולהשלים שהחמים שהיו לי עם סבא היו יהודים. זיכרנו שיפוריע ויורגש בגעגועים ובחולמות. גם בברזיל לא היה לי בית יהודי פעיל, לא בית הכנסת ולא בית ספר היהודי. נחשפתי ככל להוויה הברזילאית שהיא נוצרית במהותה, ומכלולת באופיה.

את מאבק ההישרדות המרכזי שלי ניהלתי בבית הספר. תוך שנה למדתי פורטוגלית, שכחתי את הפולנית לגמרי וקלטה את האידיש שהייתה נוחזה לקשר בבית.

ארבעת שנים בית ספר העממי עברו בחוף. הוא השאירו פירות יקרים כמו שליטה על השפה, התערות בחברת הנערים, שכלה הפנמת סובלנות, בעיקר סובלנות גזעית כלפי כל גוני הצבע של מסטיסום, מולאtos, אפוזום והתרבות שביניהם. היפנים גם הם נכנסו בערובם בכל גוני הלבנים ושורשיהם האיטלקיים, הספרדים והפורטוגזים. יהשי כלפי הגרמנים היו שונים לעומתם שער קבוצות האתניות. שוני שהחפתה בזמן מלחמת האזרחים בספרד ולאחר מכן עם השתלטוו של היטלר על אירופה. אבא קרא עיתונות יומית בפורטוגלית ועתונים באידיש והוא מסביר לנו על הקורה בעולם, דבר שעזר לי בוויכוחים שניהלתי בבית הספר. באוירה של תרום מלחמה בונכחות נציגים של כל צד בكونפליקט, רأיתי את עצמי מחייב להשתתף בהם במילויו כשותה יהודי פולני. עשית זאת במידה לא מבוטלת של תוקפנות כדי להתגבר על הבישנות והחרדה שנתקלו בתחום התרבותי.

השתחררתי מה gringo

לא הבנתי אז את המושג *gringo* כסמל קולקטיבי, לא זיהיתי שביני לבין היפנים, הגרמנים יש קשר מהותי, ההוויה של המהגר. המורים עזרו מאוד, מנהל בית הספר היה קרן אור. אני התאמצתי מאד, מוכראhim להצלחה כדי להימלט מן הסטיגמה של המהגר, של הזרות, של הצבע והטבע השונה שלו אם לומר זאת בציינות כמעט. בתחילת מסתכלים עליו, מזולגים ולזוגים בו. אולם, ברגע שהוא מאבד מעט מן האופי הזר והמורר של מהגר, הוא נעלם ונבלע בתוך הכלל. בסופה של דבר הייתי צריך להתמודד עם השאלה הזו, עם זהותי הפולנית והיהודית, מול הכוורת הגיעו להיות כאחד מהם.

בפולקלור ותרבותם הברזילאית, יהודה איש קריות צוין ונחגג בשՐיפת דמותו בהילולה עצמית. בפורטוגלית הדמיון בין *judeu* לבין *judas*, (יהוד איש קריות), מקורו באמונה העממית. דמיון זה בין שני המושגים ניכר יותר במציאות ההיסטורית. לבrazil הגיעו משפחות רבים של "נוצרים חדשים", במטרה לברוח מן האינקוויזיציה, אשר נרדפו גם שם בידי שליחיה. כמעט בו זמן, הגיעו לבrazil כמיליוןעבדים מאפריקה, שאת הנצרות ותרבותה הם אמצו באופן ובאלימות מיד כמרים פנאטים.

ברזיל בשנות ה-30' הייתה תחת הדיקטטורה של Vargas, משטר דימי-פשיסטי מצויד בכל המרכיבים הידועים לנו ממשטרים כאלה, כגון צנזורה בעיתונות, משטרה חשאית, מאסרים של חשודים פוליטיים, עינויים,

היעלמויות של מתנגדים, וקיים של מפלגה פשיסטית ה *Integralismo* שלא הגיעו לשלטון. המשטר גילה סימפاطיה כלפי מדינות הציר (גרמניה, איטליה ויפן), ועשה זאת בכל הזרות, הרי ברזיל נמצאת באמריקה. במהלך מלחמת האזרחים בספרד, האוירה הכללית הייתה פרו-פרנקו, ולא רק בקרב המהגרים ממוצא ספרדי או מקרב צאצאי מדינות הציר. אני לא ידעת להבחין בין האומנים לבין הרפובליקנים עד שאבא הסביר לי את המציאות העולמית וההמאנק שניהלו הרפובליקנים בספרד קשור למפק הגלובלי שמנחים כוחות ליברלים ושמאלניים נגד הפשייסם.

התקרית האנטישמית בבית הספר

צאצאי המהגרים ממוצא גרמני, ספרדי, איטלקי ופורטוגלי שלמדו בבית הספר היו שותפים להתק רוח והנאצי-פשיסטי שרואה בעולם, ולהבנתם מודל זה יהווה דגם לעולם של אחר. כלומר, הם ינצחו את המשטרים הדמוקרטיים שאינם אלא "בורגנות רקובה במחותה".

בשנה הרביעית בלימודי התיכון התפתח בכיתה מצב שלא היה עיר לו. בדו-שייח מתחה עם המורה, העיר אברהם זימן, הידיד היהודי שלו בכיתה, העלה שבעקבותיה הרים המורה את קולו ואמר: "אתם היהודים עריכם לשחק, הרי אתם עם של מוגי לב" (*covardes*). קמתי באופן אינסטינקטיבי, עברתי ביעף את הצעדים אל המורה ואז קפצו עלי שלושה או ארבע תלמידים ובכוח כפתו אותו, הרחיקו אותו מمنו ושלחו אותו הביתה. נפוצה שמוועה שהחלטו לגורש אותו מבית הספר. אקט כזה שבו מאים תלמיד על מורה נחשב כמועה חמור מאד בכל קני מידה. חזרתי הביתה וסיפרתי הכול לאבא. הוא כיבד את אומץ ליבי, ניסה להרגיע אותו ואמר שילך לשוחח עם עורך דין ידוע. עברו עלי ימים קשים של ציפייה דרוכה וחוסר ודאות. בסופו של דבר הוזמן אבא ואני, אל מנהל בית הספר, אשר גינה את התנהגותי, ובכלי להתייחס לרקע המשבר, דרש שאחמייב לחזור לנוהג כתלמיד שקט וממושמע. אבא הגיב בחיב, והבנתי שזאת דרך נבונה לסיים את הפרשה. עם חזרתי לכיתה החשתי שהיחס כלפי השתנה לרעה. אבא ראה בתקרית ביתוי של אנטישמיות מושרשת, שונה מהקתוליות הפולנית, בביטויו אך לא במחותה.

מחלותו של אבא

במהלך השנה החמישית של התיכון, אבא חלה והוא ברור שרק אני יכול להחליף אותו בעיסוקיו ברוכלות, "מקצוע" היהודי שהוא נפוץ בין מהגרים בכל היבשת. הרוכל שלרוב יודע בקושי כמה מילים בשפת המקום מציע את מרכולתו, חפצי בית ובדים עממיים, לאוכלוסייה הענייה ביותר. הרוכלים נסעו בחשימות, בתחרורה עממית זולה, ובעיקר הלכו ברגלי. הקונות היו נשים שלא יכולו לקנות את הסחרה בחניות או במזומנים. הסחרות היו ברמה ירודה זולה. הן קנו בהקפה ונגנו לשלים בתשלומים ממש חדשניים רבים. הן נראו בכל הצעדים בין השחור לבן, עם תערובות של צהוב אינדייני. היו משפחות שלמות שלא ידעו אותן כתובה ובמקרים רבים הילדיים לא הלכו לבית הספר כדי לעבוד ולעזר לכלכלה המשפחה. הם היו מועמדים טבעיים לפשע, לזנות ולעוני. חלקם מבני המשפחות היו פועלי נמל מאוגדים בוועדי עובדים (*sindicatos*), שמצובם היה יציב.

הרוכל היה עומד בפתח ביתו של הלקוח, מוחא כפיים כמנג' המקום, ואז נשמע קולה של ילדה קטנה או גדולה שביבשה בטון מזולזל על בואו של הור: "אימה, היהודי (*o judeu*) או לחיילוף הטורקי (*o turco*) הסורי, הלבנוני, הפולני (*o polaco*) הרומי (*o russo*) או ה *gringo*. המומתתנהל כמו בזאר טורקי, בהבדל שההמגר בקושי

ידע לדבר בשפה לכהותינו. הוא היה מוכחה למוכר והוא רצתה לקנות. המגבילות הכלכליות יצרו לחצים פסיכולוגיים, כי לא היה לה כסף ממשה. היא הייתה צעירה כאשר פגשה את "החבר" שלו ולרוב לא נישאו. כשנכנסה להרין עברו לגור יחד. הילדים באו לעולם זה אחר זה. החבר היה המפרנס ולא תמיד היה מודע לרכישותיה מהרוכל. לא פעם הוא הרבץ לאשתו: "למה את קונה אצלו הרי הם יכולים גנבים". ולא מעט פעמים טרקו את הדלת.

זאת הייתה עובודה קשה שדרשה הליכה וסחיבת סחורה במשך כל היום, באקלים חם ולח ברוב ימות השנה. בעונת הגשמים היה קשה עוד יותר. הקושי נמצא בא ידיעת השפה, ביחס הראשוני הפוגע, ואחריו כן, בקושי לקבל את הכספי המכירים המוצרים בהקפה. תמיד היה להם, לפחות, תירוצים. אבל לא הייתה לרווחה. חלום הצלicho בעבודתם אחרי שנים מעטות ואז פתחו חנות, והלkersם עברו מהחנות למפעל קטן או לבית חרושת. הדור הזה הקריב את עצמו בעובודה זאת כדי לפרנס את המשפחה ולהנוך את ילדיהם, ובהחלטה נוחשה שלא לחתם להם להתנסות בחוויותיהם. ואכן, בניהם לא הסכימו לעסוק בוזה בשום תנאי ובשום מחיר.

אבא חלה, הייבים היו לנתח אותו. עברנו יחד על החומר כתוב הממונו ליום שלמחרת. הוא היה ממפה בשביבי את הרוחבות ואת סדרי התהבורת. לקרהת הכנסתה לבית הקליננט, תקופה אחרת תחרואה פנימית של בושה וחרדה, ולא פעם הסתלקתי במהרה כדי שלא יראו אותה. הסתובבתי בסביבה ובסוף רأיתי את עצמי מוחא כפיהם. הקונים ניצלו את העדרו של אבא או את חוסר הניסיון שלי כדי להתחמק מתשלום חובות. הימים הראשונים התהלהconi בחרדה ובתסכול עמוק בידועי שהכספי היה נחוץ לקיום הבית. זאת הייתה הפעם הראשונה שבאתי במאע עם 'עמך'. קשה היה לא להעיר את כושר עמידתם ולא לפתח אמפתיה נוכחה סבלם. גם אנחנו סבלנו, אבל היה זה סבל תוך תקווה, ראיינו שכנים וידידיים שנחלצו מן המצב, וראו ברכה בעמלם. לא היו לי כל' ניתוח אינטלקטואלים לבחון את מצבם, רק רגשות של הזדהות, דאגה מעורבת בבושה ובחשד עוננים. להתבונן בקשיהם שלהם, את מצב חיים התת אונשיים. אהבתיהם אותם, כיבדתי את אומץ ליבם להתמודד עם האורל שהחל בתקופת העבודה, וקשה מאד לראות את מצבם, כמו אהנים אחרים ביטולה. כל נפשי התمرة נגד הפער הנורא בין עונשה של הטבע ועוננו של האדם. בפרשנטיביה של הזמן אני מודה להזדמנות שאפשרה לי לעשות עבודה זאת ולהכיר אנשים אלה. זה אפשר לי לגבש כלפיהם יהס של כבוד והערכתה ולבסס תפיסות חברתיות שאמצתי לא רק על חוכמת הכתוב אלא גם על כבוד האדם.

בשנה החמישית של לימודי בתיכון בוצע רפורמה במערכת החינוך הברזילאית לפיה הייתה רשאי לעبور ללמידה שנה בקורס תרום אוניברסיטאי. מסיבות ביורוקרטיות וככלליות מצאתי את עצמי שנתיים בעיר Nu. אדלג על הסיבות, על התוכנית, על רמת הלימודים ועל החוויות שלי בעיר פרובינצייאלית ומיזחת זאת ואתרכו בנושאים שהספיקו לידי עתי וلتודעתני.

בעולם שורי במלחמה, ובאזוריה רווית אידיאולוגיה, עסקנו בה למכביר. רצה גורלי ומצאתי שני מורים גדולים בחיים, שחיו באירופה אחרי מלחמת עולם הראשונה וחוו עלبشرם את עליית הפשיסם באיטליה ואת מלחמת האזרחים בספרד. ביליתי שעות רבות בסנדליות שלהם והקשתי לדעותיהם על מעמד הפועלים האירופאי בין שתי מלחמות העולם. אחד היה סוציאליסט והשני אנרכו-סינדייקליסט. המאחד את דعواיהם הייתה החרדה מזוומה גרמניה הנאצית והרטיעה מעשי הקומוניזם הסטליניסטי. ספגתי את דعواיהם ללא ביקורת. למדתי עם השנים את תרומותם היהודית לגיבוש תפיסותי.

לקראת סוף המלחמה, בשנים 1944-1945, חלה הפוגה ביחסים בין Vargas, הנשיא הפארא-פשיסטי של ברזיל, לבין Prestes, המנהיג האגדי של המפלגה הקומוניסטית. הותר למפלגה הקומוניסטית להופיע בצבא תחת מסווה

של ארגונים למען הדמוקרטיה, ותוך זמן קצר הופיעו בכל ברזיל מועדונים פתוחים שכונו "מרכז דמוקרטי" שהצלחתם העירה להם פנים בזכות הניסיון הרוב שהם צברו במחתרת.

רק חסר ניסיון ופזיות יכולם להסביר את נוכנותו להשתתפות לניסוי הקומוניסטי. ה"גיס" שלו היה גם הוא תלמיד בבית הספר והפגשים ביןינו נשאו אופי מהתרתי. התאים היו קטנים ורך הוא ידע עליהם. שמעתי הרצאות, השתתפתי במפגשים עם "גיבורי המתחתר". אבל קלטתי שהבריא בכו יותר בגו ובארגון אשר בתחום הרעוני של המודל הסטליניסטי. ביקשתי חומר וספרים שקשה היה להשיגם כמו "המבוא למרקסיזם" של Plechanov, "המדינה והמהפכה" של לנין, "הבעיה הלאומית" של סטליון, ותוספת של חוברות המהלוות את "שמש העמים" ואת גן העדן הסובייטי, ובעיקר שיריו ההלל על האנרכיה העילאית של הצבא האדום ושל העם הרוסי. תרומתם של בעלי הברית לניצחון על גרמניה לא נזכרה אפילו במלוא אחת. ה"גיס" שלו נאלם לפטע, ויכולתי להימלט מן המלמוד הזה.

בעתיד, כאשר הייתי עסוק עדין בויכוחים רעיוניים בין התנועות השונות, בירכתי על الرجل ההקשבה שרכשתי ועל החשיבות בעיון הרעוני. בולדיהן אין אפשרות ללמוד ולהבין את המיציאות החברתית והפוליטית.

בשנות ה 40 הייתה Itu עיר קתולית עם כנסיות רבות ופעילות דתית-כנסייתית נרחבת, בעיקר בידי ראשון, בהם נגנו משפחות שלמות לבוא לכנסייה וצעירים נגנו להיפגש לפני ואחרי המיסה.

גם אני חיה את הוויה הזאת ונגagi להיפגש עם החברה שלי אחרי המיסה תחת העיניים הבולשות של האמה, וטיילנו סביב הגן הציבורי. על השאלה, למה אתה לא נכנס אל לכنسייה, הרי הפלנינים לרובם קתולים הדוקים? "יש לי תוספת לפולניות שלי, אני גם יהודי". התשובה לא הפטי, בהזדמנויות שונות כך ענתי, ויחד עם זה נמנעת משיחות בענייני דת. הם היו בקיאים במסורת הקתולית, ואני לא הרגשת צורך להיות בר פלוגטה, הייתה מודע לבורותי היהודי. לחברתי הציקה העבודה שהחיכיתי לה מחוץ לכנסייה. היא חזקה לנושא ולמצוקתה והזכיר את דברי הcombe - שבכנסיה לכנסיה, לפני "האמבטיה עם המים קדושים", ישנו חלל גדול, שלפי המסורת הנוצרית, מותר "לא מאמנים" לבקר, לרבות היהודים. דאגותיה, ולא ההסבר התיאולוגי, הן שהביאו אותו להקמתה לה במקום של ה"לא מאמנים". המיסה בלטנית והשירה הגregorיאנית בכנסייה הפרובנצייאלית בסגנון הפורטוגלי-קולונילי, כל אלה לא הרשימו אותו.

קיימת את הטקס עד נסיית מות

התקופה של שנתיים שביליתי ב Itu בקרב חברה ברזילאית, רחוק מן המשפחה ומלהקה היהודית, אפשר לי להרחיב את הבנתי עליה מזוויות והיבטים שונים, ואי אפשר שלא אהוב אותה.

אחרי פחות משנה בתקופה המשבר הרוחני ונפשי שהייתי נתון בהזרתי ליהדות פעילה, נזכרתי בא רצון בתקופה "הכנסייתית" שלי ב Itu. הרי אני בא מבטים דתיים מאד, סבי היה מ Piaski, חסיד מובהק של "הטריסקר רעבע", וסבי זאב, שבצלו התהנכתה בנה בית הכנסת על שם משפחתו וקיים מצוות קלות חמורות. אבי היה דתי שומר מצוות בתנאים של אוז, את האוכל הכשר הוא היה מביא מ São Paulo, ובזקנתו בנה את בית הכנסת של הקהילה ב Santos.

São Paulo

נרשמתי לבית ספר שהיה מעין הכנה לאוניברסיטה (cursinho), שבו לומדים את המקצועות לבחינות כניסה לפיקולטה לרפואה, פיזיקה, כימיה וביוולוגיה. אחרי מעט שבועות של לימודים הימי בוטוח שאין לי סיכוי להתמודד ל מבחן הכנסה לאוניברסיטה שהייתה עמוסת מועמדים שבאו מטובי הגימנסיות מדינת São Paulo .

נכלהתי למשבר איש ששם שידעתו על הקשיים הכלכליים של אבא, קשיים אשר החריפו בשל הניתוח שאימה הייתה זוקה לעבור בדחיפות בשל מצבה הקritis. אחותי אידה גילה והוצאות עלו בהתאם.

ישבתי עם אבא, הצגתי לו את האלטרנטיבות ואמרתי לו שאינני חשב שהוכשרתי להצלחה בבחינות הכנסה ושאני זוקק ללימודים אינטנסיביים, וגם חשב שלא יגרם לי שם נזק עם אפסיק לשנה או שנתיים כדי לעזור לו, הרי אני מכיר את העבודה, וכך נרגע שהמצב פחות לחוץ אסע ללמידה. אבא אמר בפשטות שהוא לא עבד כל החיים כדי שאני איזוז לעובודה הבזוזה הזאת. מעמדו בبنקים היה יציב, ואין השקעה טובה יותר מאשר מימון לימודים. קיבלתי את הדין. הגיעתי ל São Paulo, מצאתי דירה בה סיפקו לי אוכל במחירים סבירים והיתה גם תחבורה נוחה להגעה לבית הספר.

Hershel Mlinash

הקטלייזטור ששינה את חיי בזמנ המשור שלי היה ידיד של אבי, חבר לשעבר בהנוגת השומר הצעיר בורשה, אדם משכיל שידע עברית ושמר על קשר עם חברי מה坦נוועה שעלו ארצה.

כשבערתי במקורה מול חנותו ב rua prates קרא לי ואמר לי שיש לנו חשוב עליו הוא רוצה לשוחח איתני. חזרתי למחרת והוא התחיל את השיחה בסיפור על השואה ועל השמדת יהדות אירופה. אני ישבתי דרכך וקשוב. הוא דיבר במשך שעות, לעיתים קטעתי אותו בשאלות, והוא סיפר בצורה יבשה, מדויקת, את מה שהיה ידוע לו. הוא נאלץ להתמודד עם שאלותיי על העם היהודי, הדת וההיסטוריה היהודית כיון שהייתי ברור ועם הארץ. לא חסמתי ממנו אף שאלה. הייתי זוקק למשענת פנימית יותר מוצקה, כדי להתמודד עם בעיה בסדר גודל כזה. עוד לא השתמש במושג 'יחסולו של העם היהודי באירופה'. אחרי זה עבר לדבר אותי על ארץ ישראל, פלשתינה, הקרובות, האנגלים ועל העربים. דיבר על פלשתינה בפועל הייחודי להצלת שרירת הפליטה. הינו בתקופת 'הספר הלבן' – גם את המושג הזה הוא הבHIR לי –, הוא דיבר במושגים כלליים אמנים, ואני הבנתי את ראשית הספר של תהליך ההתיישבות בארץ, הקיבוצים, תנועות הנוער. הוא מבונן שם את הדגש על "השומר הצעיר" והסביר לי שקיימת תנועה ציונית בברזיל. וזה לא היה תהליך של "גיוס", הוא לא ניסה לגייס אותי, הוא גם לא היה פעיל בשום מוסד יהודי.

לא ידעתי שלמעשה אני מתחילה תהליך כאוב וקשה של קוזחות עם סבלם של אחרים, התקרובות מלאת כאב אל הטרגדיה של העם היהודי. עוד לא הצלחתי להגיד בפשותה עמי, עמי של'.

בתום שעות רבות של שיחות עם Mlinash, חשתי עומס רגשי ואינטלקטואלי שקשה היה לשאת אותו. אמרתי לו שאני זוקק לקרוא. זה ספר קשה ואני מתקשה לקולט אותו ללא קריאה נוספת. לקרוא בעיון כבר ידעתי.

הוא אמר שהוא יכול לתת לי עיתונים, אבל זה לא היה זה: בעיתון של אתמול או לפני שבוע, לא יכולתי לקרוא על אירופה ולא על יהדות אירופה ולא על פולניה ועל מה שהסביר לי על העם היהודי. הוא הרי השתמש במושג 'לאומיות יהודית' והתעלם מהדות היהודית. אז גם על ההיסטוריה היהודית עלייה דבר אני חייב לקרוא. הוא הסביר לי שאין לו ספרות כזאת אבל ברחוב קרוב קיים ארגון נוער יהודי עם ספריה טוביה. Mlinash לא הציע את עצמו להדריך אותי, למקרה הזה הוא אמר מפורשות שהוא לא משכיל מספיק.

קריאות והרצאות הראשונות

את החומר לקריאה, מצאתי ב Centro hebreu brasileiro, שם היה ממוקם חלק מן המוסדות הציוניים, שם גם נפגשו נערים ונערות ציוניים לפעילויות עיונית אבל בעיקר לבילוי, כאמור, הייתה שם ספרייה יהודית.

אנחנו לא תמיד הערכנו את התפקיד ההיסטורי של Centro hebreu brasileiro של Sao Paulo, תפקיד שהוא שווה בחשיבותו לה שמלת הגימנסיה העברית בריו דה ז'אנרנו.

קראתי את השאלה הלאומית של חיים ז'יטלבסקי³ באידיש, עבודה מפרכת, את שמעון דובנוב⁴, את היינרייך גוך⁵ ואת תאודור קרצל בספרדית, את אוטומנטיציה של ליאון פינסקר⁶ בפורטוגזית עם מבוא מצוין של אליל בקר. רשותי רשות אין סוף, עברו ימים, עברו לילות. קראתי בחזרי ולא שבעתי. עם כל ספר גיליתי דברים חדשים. ערכתי רשימה של נושאים שידעת אותם לעומת רשימה שלמה של נושאים שצריך היה לחזור ולבלבול, והוא נחוץ לחפש ספרים אחרים, ובנושאים שכוכתי רק לנחש על קיומם. חיתי בצורה ספרטנית. לא הגיעתי הביתה, לא נפגשתי עם אבא ולא הכינותי את עצמי לקורס הבא.

החלתי לחפש עבודה להתרנס. Fiszel Czersznaia היה מזכיר המגבית⁷, נתן לי להכין רשימת כרטיסיות של התורמים.עשיתי את העבודה בלילה. החיים שלי התחלו להשתנות - ובקרים ישבי עשות על קריאת ספרים. פתאום הופיע אלמנט חדש בחיים שלי, נושא ה"לאומיות". החומר היסודי מצאתי אצל ז'יטלבסקי ודובנוב, ובספרו של סטליין על "הבעיה הלאומית". הרשימות שעשית מתוך הספרים הנ"ל היו חומר בסורי אבל כאשר התחלתי להרצות, (הראשונה הייתה ב-centrinho) היא העירה תשומת לב. במשך הזמן, כשברתי ידע וניסיון, חזרתי עליה פעמיים רבות. הייתה רציני וקוזר. אני לא זכר בתקופה הזאת שמחת החיים, צחוק וחירוך לא היו עלי פנוי. את הלימודים עזבתי. לא הייתה מוכר, אבל התחלו לפנות אליו צעירים, לא הרבה ממנה, והתאמצתי לענות להם. הוזממתי פעמיים לפגישות של 'השומר הצער' שהודרכה על ידי שני בוגרים, פעילים מלאי לסת בתנועה בפולין לשעבר. לא התלהבתי מהתחعروბת המוזרה של "צופיות", והרצאות באידיש על פוליטיקה ציונית.

באחד הימים קיבלתי הזמנה להופיע באסיפה גדולה שהתקיימה בקולג'ו במטרה נגד הספר הלבן' של הבריטים. לא היה לי שום ניסיון בהופעות בפני ציבור והייתי די נרגש ומתוח. הכנוטי את עצמי בכתב, שהפך אצלם האולם התמלא לאט. על מה ישבו נציגים של השלטונות והגואם הראשי היה בנו מלניצקי⁸, מנהיג מופך של הסטודנטים היהודיים באוניברסיטה. נאומו של בנו היה מלצת מחשבה ודיבר בטעון מתון ובשפה עשרה. כאשר הגיע תורי, לחסור ניסיוני התווסף הטמפרמנט שלו ששחרר מתוכיו זעם ומהאה שלא נשמע עד כה. נאומי היה חריף ותוקפני. המוטו שלו היה מהאה נגד מדיניות הבריטית, ורמז לעובדה שברזיל לא נקפה אכבע במערכת הבינלאומית. איני יודע אם הוא נוצר – בטח בנש茅תי שסבירה זה חודשים.

בהתחלת השתרך שקט מוחלט שנראה כנצח, ואז פתאום נשמעה התפרצות עצומה של מהיות כפים וצעקות, ליבו של הציבור דבר. המasad היהודי ביקר את הופעת, מאיפה הופיע הפרא זהה?

לאחר המופיע בקולג'ו שהיו לו עדים רבים, הוזממתי בכל חלקי סן פאולו. גברו השיחות עם נערים והזמנות להרצאות בנושאים שפיתחת. התחלתי להרצות בחווי בית, בארגונים, בתתי כנסת, בכתים פרטניים ובאירועים ציבוריים בסן פאולו ובסמינרים כלל ארכיזים על נושאים כגון: "ציונות ולאומיות יהודית", "סוציאליזם וציונות סוציאליסטית", "השואה

Zhitlovski³

Simon Dubnow⁴

Heinrich Graetz⁵

Pinsker⁶

פישל צ'רזינה⁷

בנו מלניצקי⁸

"אנטישמיות מודרנית", "תנוועות הנוצר וחולוקתם המפלגתית", "הקונפליקט בין יהודים וערבים בארץ ישראל", "הדות ברזיל ומציאות ההتابולות"

חשתי עייפות גדולה מן השנה העמוסה שעברית ואני התחילה התבגרות. הלוח שלי התמלא אבל חשתי שהאנרגיות הנפשיות שלי נחלשו. הרגשתי והשבתי שזה הזמן לבדוק את עצמי, עוד לא קיבלתי אחריות של עשייה, אבל הרגשתי שזה לאמן הנמנע.. ככל שדיברתי הלאן והתרחב הבנתי על תכלית המעשה. אני לא רק דיברתי, אני גם שמעתי והקשתי למגון רחוב של דעתך.

шибוחתי עם Idel Becker

היו לי מגעים עם האנשי המרכזים של Centro, לרוב אנשים טובים ומכשרים, ביניהם תלמידים של הסמינר למורים לעברית, בעלי השכלה יהודית עשירה שבחלקים באו מבתים שומרי מסורת⁹. החבורה הזאת בעבר הייתה לתנועת Dror והיא תעבור אליה את ה Centro.

בקבוצה זאת התבבל בנימין רייכר שניהן בכשרון נדר לשפות. הוא למד בסמינר למורים עם השכלה יהודית וכליית רחבה. מתחילה הוא גילה לגבי סקפטיות, לרוב שאל שאלות בהם הוא היה מאסטר ואני ממש מתחילה לבסוף הוא הגיע שналך לשיחה אצל דרי Idel Becker, מורה לספרדית בגימנסיה ששמו הלאן לפני בקרוב תלמידיו. הוא התרשם בתרגום האוטואמנציפציה של פינסקר, אליו הוא צירף מבוא, עבודה משובחת בבחינה אינטלקטואלית. הוא שמר מרחק מכל פעילות ציבורית.

בנימין לא הכין את דרי Becker לתוכן השיחה. הוא פתח בהסביר על הקשיים בתרגום, בעיקר של המבואה, על-מנת להקל על תפוצת הספר והתקבלותו בקרוב הנוצר. הוא היה איש מרשים, והשיחות עמו היו מעניינות אבל לא נגעו במציאות הטרגית בא", למאבק עם הבריטים ולגורל העם היהודי שאחרי השואה.

מה שהעסיק אותו היה מה לעשות עכשווי? לקרוא את הרצל ואת פינסקר ולהרחב את הבנתני? אצל אנשים כמו נייני התעוררה השאלה, האם האוטואמנציפציה אפשרית? ועם כן, מה אנחנו אמורים לעשות כדי למש את הסיטואציה ההיסטורית?

בשיחה עם Becker דיברתי בשפה נוקבת, השתדלתי להימנע מריקוקן אינטלקטואל, ומהוירטוואזיות של השפה. נוצר מצב מאד לא נוח. הסתבר שכבר בכלל לא היה מעוניין בשאלותי והוא לא ראה שום מחויבות אישית לעשייה. את חלקו בדרמה הגדולה הזאת הוא סיים בתרגום הספר, בכתבת המבואה ובשיחה עם אנשים בעוד שאני חיפשתי איש שני לחשיבות המרכזיות בחיי, והוא לא היה כזה.

עוד לא הכרתי אז, את האמרה של הэн: אתה רוכש מאסטר כדי להשתחרר מן המאסטר. אני עוד חיפשתי את המאסטר. כשיצאנו, בנימין היה מזועזע, "כמה לא מדברים אל Idel Becker"! אותה השיחה לא כל כך ריגשה. לא הלכתי לאתגר אינטלקטואלי, לשחק שחמט עם שחקן מכשר מימי.

פעילות משכה תשומת לב. אולי בגלל אישיותו השונה והמוראה. פנימיות בערה, חשבתי וחקרת, למדתי ושאלתי, ולא היה בהופעתו שום אלמנט של פוזה. הייתי שוקף.

יהודים קוסמופוליטיים

⁹ ביניהם היו רבקה אברבוך [ברזין], אהרון טלנברג, שמואל אוקסמן, אמר פלוט, לאה ויישראל שטינבאים, מרדכי חייצק [חצ'ור], ראוון פיקמן, אידל ציטמן, יצחק פוקס, אהרון שנידר, מקס קיינובסקי [נקו]. אליהם הצטרפו מסנטוס, שלומו וויסמן, יעקב ליבמן [לבבי].

פעם הזומנתי לשיחה אצל קבוצה שונה שחייתה כולה אירופית. חלקם היו מהגרים וחלקם השתיכו לשכבה אינטלקטואלית ספרותית מסווג של פטען צנוייג ודומיו, אנשי העולם הגדול. הייחודיות שלהם התבטא באווירה, בספריהם ובסוג האנשים שבאו אליהם הביתה. הם הזמינו אותי לשיחה. מול הפרובינציאליות שלי הם הציגו עולם תרבותי ורוחני קווצבי. אני חשב שהוא שמה שמשך אותו אליהם, היה האפק הרחב שלהם וראיתם העולם החיים שלהם מעבר לשעטן. הם דיברו על ריגה, ברלין לונדון, שוודיה ונורמנדי. לתחילה גיליתי עניין באופי מיוחד של לאומיות היהודית ויהודית חילונית. הם היו חיים קוסמופוליטיים, ביהדות שהייתה מושלבת בתרבות אוניברסאלית. אני לא יזמתי אף אחת מההיכרות הלאו, אבל אני מאושר שהם הופיעו בדרכם ותרמו תרומה שלא תסולה בפז בתהברות האינטלקטואלית והרוחנית.

הכרות אחרת הייתה לי עם יצחק קיסין, יערן שדיבר עברית שותפת. הוא סיפר לי על ארץ ישראל בה ביקר פעמים רבות. למדתי ממנו הרבה על הארץ, על הקיבוץ, על המושב ועל בעיות מהותיות של ארץ מדברית. הוא הראה לי ספר על היהודי צפון אפריקה, תימן, עירק, תחת השם הכלוני "היהודים האקווטיים", שיצא לאור בגרמניה. הוא הציג בפניו תמונה אובייקטיבית ומורכבת על המציאות בארץ, בלי אידיאליזציה, בעיקר בנוגע למושב התרבותי שהחלול בארץ אשר לדעתו ימשך דורות. גם ראייתו את המציאות הפוליטית בונגש ליחסים בין היישוב היהודי והערבים בארץ ישראל הייתה יהודית ופסימית. בחוג שלו הבינו כבר את התפתחותה של הלאומים הערבית. והוא ביקר את חולשת עמדת השומר הצעיר שדגלה ברענון המדינה דו-לאומית. הוא הציג ראייה כוללת וריאליסטית של המצב בארץ מול סיפורים שעמנו, קראנו וرأינו תמונות שהוצעו לנו על ידי הקרן הקימת.

A casa do povo

מידי שבוע בלילה ניהלנו ויכוחים באחת הפינות ברחובות סאו Bom Retiro, עם קבוצה של סטודנטים, רובם תחת המשווה של o povo A. הם היו חברים במפלגה הקומוניסטית או אוחדיה ותומכיה. מטרת הדיונים היה להשפיע על דעת הקהל של הקהילה, אבל בעיקר על דעתו של הנער. הנושאים היו על השואה וגורלו של העם היהודי אחרת, המאבק בא",ג, השפעתה של ברה"מ, הקומוניזם כפתרון אוניברסלי לבעיות היהדות והיהודים, והיחס אל הפוליטיקה מקומית.

הם הציגו את הקו הקומוניסטי. בנושא היהודי ירשו את הקו של ה"בונד" האירופאי לפיו העתיד של היהודים קיבל את פתרונו בכל מקום, ע"י מאבק העובדים והכוחות "הפרוגרסיסטים", "כוחות המחר" מושגים מרכזים של המלא קומוניסטים. הם דחו את המאבק בא",ג בהנחה שכוחות האימפריאליזם הבריטי והאמריקאני לא יתנו לסימן את העידן הקולוניאלי-אימפריאלייסטי.

כמובן שהdagש היה על הגבורה של הצבא האדום, ההקרבה של העם הרוסי כשם מנכים את מאבק הפרטיזנים היהודיים לעצם תוך העലמת תרומתן של הדמוקרטיות הגדולות כאילו כלל לא היו במלחמה. על עמדתי אז התבבסה על השואה כביטוי של האנטישמיות המהותית, בכל תרבות אירופה, אחרי אלף שנים יהודים בה. על הניסיון להצליל את שרירות הפליטה, שלא ניתן באף מקום בעולם, מלבד בא",ג. הזכרנו להם את הסכם ריבנטרופ-מולוטוב שנחתם ערב מלחמה"ע ה-II בין בריה"מ לגרמניה הנאצית אשר הביא למשבר בשמאל, והקומוניסטים שחדרו להתקנד לגרמניה של היטלר. זאת, עד לפליית גרמניה לבריה"מ במצוע "ברברוסה" ביוני 1941.

הציטוטה שלי מן הכתבים הקומוניסטיים והיכולת להשתמש נגדם באמצעות הרטוריקה והסימאות שלהם עצם, הגביר את האמינות של עמדותי.

העריכו שאחרי המלחמה בריטניה תחדר להיות עצמת על ושמנו דגש על האפשרות הריאלית של הקמת בית יהודי בא"י נוכחות המציאות שהשתנתה.

חלק גדול מהנושאים הקשורים למציאות הארץ-ישראלית למדתי בתקופה ההיא – על היישובים היהודיים, על הלוחמים, ועל "ההגנה" ועל "הפלמ"ח", ועל מנהיגות היישוב, בעיקר על בן גוריון. ההנחה הבסיסית הייתה שם יצליחו העربים במלחמותם, סופו שהם ישמידו את היישוב היהודי, ומה ישאר? התחלת לפתח את הדברים שאחר כך אתעטם בהם, על הציויליזציה היהודית, שהרי אנחנו חלק מן העולם המודרני; אנחנו מאורגנים ורמת ההשכלה גבוהה יותר, הליידות החברתית והמשטר הדמוקרטי ומנהיגות מוצלחת, והיכולת, לא רק בגלל ה"אין ברירה", אלא בכלל התרבות, ההשכלה, האופי המודרני.

לפי דעתך אז, האימפריה הבריטית התחללה להתפרק בכל העולם, ולמרות גבורתם והקורבן הגדול ששילמו במהלך המלחמה הגדולים הם ארה"ב ו"ברה"מ, ואין להם לא מדיניות ולא מחויבות לשמר על האימפריה הבריטית.

חשיבותה הצעירה האמריקנית להביאי 100,000 יהודים מאירופה לישראל לא הייתה רק במספרים, אלא בפיגוע שבין אמריקה לאנגליה, ובארצות הברית ההשפעה של חלק מהמנהיגים היהודיים כמו ספפן וויס¹⁰ והרב הילל סילבר¹¹ נתנה את אותהיה.

Rio de Janeiro ב-Rio de Janeiro

קיבלתה הזמנת פגוש את נתן ביסטריצקי. הוא היה השליח המרכזי בברזיל וחבר בהנהגה העולמית של השומר הצעיר אשר הזמין אותו לסוף שבוע ב-Rio de Janeiro לבירור רעיון על סוציאליזם וציונות. שם הייתה ההנחה הארץ-ישראלית השומר הצעיר, וחבריה היו ידועים ברמתם והשכלתם. חלק חשוב מהם למדו באוניברסיטאות, זאת הייתה בפירוש קבוצה אליטה.

דיברנו בינו לביןם בഗלווי לב. אמרתי לו: "אני לא יודע איך האנשים בריו יקבלו אותי, הרי אני לא חבר השומר הצעיר. מלבד זאת אין לי את הידע בציונות סוציאליסטית, כדי לקיים דיון ברמה זאת". הוא אמר לי שמנaggi הקהילה ספרו לו על הפלמוס שהתקיים בין לברן אנשי povo A casa do povo.

במשך ימים, ניהלתי את עיקר המאבק. אי אפשר היה להסתיר ממי את הפרازוולוגיה של המפלגה הקומוניסטית או את דרך החשיבה שלה. גם לא את מדיניות הקומינטראן¹², שבינתיים שינה את שמו לקומינפורם¹³. בהשוואה אליהם הייתי מצוי בידע ראוי על יחסם לבעה הלאומית, ולמרות חרדיותי, הם לא ידעו יותר ממי על הציונות הסוציאליסטית. היו ולא נכנסנו באופן ספציפי לבויות של המפלגות הישראלית, יכולתי להתמודד.

מטרתי הייתה לנסות להציג את האנשים המצויים האלה לציונות ולא למסור אותם במתנה למפלגה הקומוניסטית, התייחסתי אליהם בכבוד ובאמפתיה.

¹⁰ ספפן וויס

¹¹ הרב הילל סילבר

¹² קומינטראן

¹³ קומינפורם

לקראת הסיכום אמרתי שאנו חושש שהליך מהם כבר נמצאים רעינה בדרך למפלגה קומוניסטית בין אם זה מבחינה אידיאולוגית או ממש כך. לא שמעתי מהם על הבעה הלאומית היהודית, ולא מילה על השואה. דאגתם לביעות בעולם הקולוניאלי הייתה גדולה מאשר לביעות הגורלוות של העם היהודי ועל גורל המאבק האנטי-קולוניאלי שננהל היישוב בארץ ישראל נגד בריטניה. הוסיף שמרותם של משתפים למדוע בגימנסיה העברית והמשיכו לגור בבית הוריהם, מבחינה نفسית, הם מעוררים עמוק בתהבות המקומית בדרך להתחוללות ולנסואן תערובת.

פרשתי לקראת הדין הפנימי והנקב בינם לבין עצם.

ביסטריצקי ספר לי שהמשן הויכוח היה חריף, ובהתייעצויות שהוא קיים עם יעקב חזון, מראשי הנהגה העולמית, הוא החליט להוציא את הcken הזה מן התנועה.

שני הכנסים שלו" דדור"

הסקתי מפגש עם השומר הצעיר שפעולה ציונית לא ניתן לעשות כ"זאב בודד", וזה מה שהיה. תוך זמן קצר הוזממתי להשתתף בכנס הארצי של דדור. הנהגת התנועה הייתה בפורטו אלגרה, וצריך היה לנסוע לשם, בדרך לוועידה הדרומ-אמריקאית של התנועה. הכרתי את רעינוות התנועה אבל ידעת מעת לעילותה. הבחרתי להם שטרם החלטתי למי להשתתק ושאני רואה בהשתתפותו בוועידה שלהם חלק מ"התהlik החניתה" שלי. אבל חבר דדור השב שאני קשור לתנועה מבחינה רעיונית והניחו שאני בדרך אל תנועתם, וזה הוא סיכון מוחש.

נסעתי עם רבקה אברבוך [ברזין] – לימים ראש הקתדרה ללימודיו היהדות ושפה עברית באוניברסיטה סן פאולו. בראש התנועה היו אנשים מוכשרים, אפרים בריה¹⁴ ומשה ובטי קרש¹⁵. הם היו ידועים גם מעבר לתנועתם. היה דין, נוקב על עתיד השפות בעם היהודי. הדין התפוצץ מסיבות רגשות בגלל אחד המשתפים, שהיה בור עם הארץ, התעקש שהניצי התנועה חייבם לדבר רק בעברית. זה היה אני, למרות שאידייש היא שפת אמי ולא ידעת או משפט בעברית, אבל הם השתיקו אותי. אותו מילא, אבל בנושא קרדינאל של סוג הזה איך יכולו להשתק את בן גוריון?

הסעיף הבא התבוס על הנהגה שחברינו ראו בארגנטינה מרכזה של התנועה. שם נמצאו המנהיגים שלה, שם פורסמו בספרדית מיטב החומר הרעיון ובעיקר הידיעות על הנעשה בתנועת הפעלים בארץ. בסיכום, שם ראו חברי דדור מברזיל את המודל להיקוי או למידה. בראש התנועה בארגנטינה עמדו מנהיגים חשובים שהגיעו מפולין ובנו את התנועה לפי המודל של תנועת האם. ארגנטינה הייתה קהילה גדולה ועשירה מבחינת התרבות היהודית, בבתי ספר יהודים והם היו בתחוםה שהם המשך הטבעי של יהדות אירופה.

על כל הנושא שנגע לאופיה של התנועה בברזיל לא חשבתי לנכון להתפלטם אתם על בסיס מחשבותי ההיוולדות שעוד הצריכו ללמידה וגיבוש. חשבתי שהביקור בארגנטינה יאפשר לי התבוננות ביקורתית כדי ללמוד את הנושא.

הה'ק'ק האלם בארגנטינה ופילוג התנועה

הכנס אורגן בידי הלשכה שישבה בבודפשט אירס. אחרי האסון באירופה, וחיסולן של כל התנועות הנוצר הבלתי-

בלטה קיומה של היבשת הזאת.

¹⁴ אפרים בריה

¹⁵ משה ובטי קרש.

המנהיגות המקומית הייתה מורכבה מאנשים חשובים. האישיות הדומיננטית היה משה קוסטרינסקי (קיטרין)¹⁶, מנהיג פועלן ציון. לצד עמד יצחק הרכבי, לימים, שגריר ישראל במדינת אמל"ט, וגם לו, כמו לקיטרין, היו שורשים באירופה. הדיוון נפתח בעניין רעוני שמיד נחף לו כוח פוליטי שמרכזו הפילוג במפא"י בארץ.

בכנס היו שתי קבוצות מאורגנות: קבוצה אחת של הארגנטינאים שהיו את הנגativa התנוועה בארצות הברית הלטינית. ביניהם היו אנשים מוכשרים מאד שברובם עלו לארץ ויסדו את קיבוץ מפלסים. מולם עמדה קבוצה קטנה של אנשים מוכשרים מאד מצ'ילה, שרק חלק קטן ממנה עלה ארץ.

לא ידעת את החומר עליו נערך הויota, שתוך זמן קצר נחף לפולמוס חrif, קרב של מילימ' וציטוט של ברל צנלסון, יצחק טבנקין¹⁷, מאיר יער¹⁸, יגאל אלון¹⁹, ובן גוריון. בדו קרב בין הקבוצות לא בחלו בשום תרגיל כדי לפגוע איש ברעה.

לא הבנתי את המניעים האידיאולוגיים של שתי הקבוצות הייריבות אבל הבנתי את המיל הפוליטי. הנושאattiwas התיחס לפילוג, שכתוכאה ממנה נוצרו שתי מפלגות פוליטיות בארץ ישראל: מפא"י ואחדות העבודה. מאוחר יותר התפלג הקיבוץ המאוחד גם.

אני פסלי גישה פלגנית. התנוועות שלנו היו בתהליך התהווות והפילוג על נושאים שלא שייכים לעצם קיומם בארה'ka הלאטינית סופו שיפגעו בקיום עצמו. הוועידה לא דנה על אופייה של התנוועה, על האמצעים החינוכיים הדרושים או על הצורך להתאים את התנוועה לתרבות המקומית, לנוער המתהנק בעולם החדש. אלה היו ויכוחים שאפיינו גזען גזען מפלגתי ולא תנוועת גזען חינוכית, שהייתה צריכה להתרחק מפוליטיקה ולהרחיק אותה ממנה.

היהתי באלם זהה קרה לי לא פעם בהרים. תמיד היה מלאה בעימות עם רעינו או מעשה שנגד את עמדותי או את מחשבותי, ולרוב הייתה זו קוק למשך מה עד שאמצא פתרון הולם לבעה. אבל שתיקתי קיבל פירוש פוליטי; כאילו אני מסתיר את זהותי הפוליטית וכאיilo שיך לזרם הרדייקלי, לאחדות העבודה.

בכל הנושאים שעלה סדר היום לא התקיים שום דיון מהותי, רק התפלמסו, ושני הצדדים רצו בRICTUT עמוק לקראת פילוג בתנוועות, והצליחו. לחולי הזה לא נתנו הקשר בתנוועה בברזיל, והוא לא השתתפה בשום פילוג שפגע במפלגות בארץ. עברתי את הוועידה, בלי לפתח את הפה. הוועידה העמיקה את התלבטוותי בתהליך הבניה מחדש של תנועתנו בברזיל. בגמר הכנס הлечתי לכל המוסדות החשובים ואספתי כל פרסום ראוי שיכל לתרום להשכלה. במהלך הטישה עינייה בשתי חוברות: אחת של ברל צנלסון על "הסוציאליזם הקונסטרוקטיבי", ושני מאמרם פולמוסים של בן גוריון. לרווחתי מצאתי שהතורה יכולה שכולם התבasso עליה במהלך הכנס, נמצאת מילה במילה בשתי החבורות הללו.

עיקרי תפיסתי את דרכה של התנוועה

הגיע הזמן שלי להחלטתiae לאיוזה תנועה להצטרף. החברים שמעו מני לאווים ברורים, על שתי התנוועות שלא באים בחשבון להצטרף אליו: (א) לשומר הצעיר בגל רעינו "הדו-לאומית כתשובה לדעינו חלוקת הארץ", וקריצתם "לעולם המחר", שפירושו הזדהות עם המדינות של ברה"מ. סלדתי לא מעט מן הדוגמטיות הדוקטרינרי של משטר זה וממן הריכוזות הפוליטית בהתנהלותו. (ב) לבית"ר בגל אופיו השובייניסטי, מתפיסתם את פתרון הבעיה

¹⁶ משה קוסטרינסקי (קיטרין), **לצין את ספר הביוGRAFIYA שלו בהזאת כרמל אם איני טועה ההערה היא בשביבי, טיטה.**

¹⁷ טבנקין

¹⁸ מאיר יער

¹⁹ יגאל אלון

הקיימות של ישראל שהעתידה לkommen לבין לשכנותיה ומנו האופי הפרא-AMILITARISTIC שלה. תנועת דרום שמצוות בסין פאולו הייתה למעשה מועדון אינטלקטואלי, יהודי וציוני עם איכויות גבוהות של חבריה, אבל ללא מהויבות לעליה ולהתיישבות. דרום, בתודעה של חבריה, לא הייתה תנועה חינוכית ממשימה. לא היה זה מעשה טריוויאלי, לבוא כאורה, ולהורות לשוכני הבית איך לשנות את אורח חייהם. ההתלבויות שלי לא היו מופשטות אבל נתנו פתרונות חלקים.

הכרתי באופן כללי את יתר סניפי התנועה, ואת מנהיגיהם והכל נראה דומה לתנועה בסן פאולו, קלומר, ראייה היו לרוב אנשים מוכשרים גם. הם למדו בבתי ספר יהודים, חלקם באו מבתים מסורתיים, אחרים מבתים שהוריהם היו פעילים וגם מנהיגים של ארגונים ציבוריים, בעיקר במוסדות ציוניים. ביניהם בלטו: חנה ציקינובסקי (רייכר), אביה היה הרב הראשי בריו, תלמיד חכם ואישיות מוערכת בין כל חלקו הציבורי, מקס ורות רש, דוד רוטמן, אברהם בונול (הצמרי), אלברטו דינס, בן של אחד המנהיגים החשובים של ציונות ברזיל, ברנרדו איניסמן [דב בר נתן] מרים גנאואר [בריח], יוסף ואליה אתרוג. הם היו קבוצה חזקה ושמרו מרחק ומידה לא מבוטלת של עצמאות מן הלשכה בסן פאולו, שפעולתה הייתה מוגבלת וכך גם סמכותה. בקוריטה ניהלו את הסניף שרה ושאל שולמן. די מוקדם הצטרף פליפ קראנן.

מודעות לשעת המשבר

מנהיגות היא יכולה נפשית לקבל על עצמה החלטות המכילות ממד ציבורי אשר משפיעות עליו. זאת תוכנה שאינה נלמדת בבתי ספר. תנועות קיימות ושורשות מפתחות מסוולי צמיחה לאנשים בעלי תוכנות מנהיגות טבעיות. ישנים מצבים רוחניים או כורח של מציאות שדווחפים את בעלי התכוונות הטבעיות או בעלי הכריזמה, שלא באו לידי ביטוי למראית עין, לעשייה.

לא זה הייתה המקרה שלי. לא רأיתי את עצמי כבעל יכולות וכך גם האנשים שבביבתי. לא הצעינתי לאורך נعروו ובאך רגע של התפתחות לא רأיתי את עצמי עומד בראש דבר שהוא.

לאורך ההתפתחות של אישיות ובתחנות השונות בחיי, אגרתי והוסףתי ידע והתבוננתי על הזוויות השונות של המציאות והעל בעיותיה. רק בתהליך הקונקרטי של "המשבר הרוחני" שהוויתי, תוך התבגרות מואצת, חשתי לראשונה דחף להקשה ויכולת לנתח לעצמי קשיים אינטלקטואליים וגם להתוות דרך. אחרי שנים של דגירה נדחתה לעשייה. איש לא פנה אליו, מוסד לא בחר بي, לא הכינו לי שום תוכנית בכתב ולא הגשתי שום מסמך לאישור.

בין אידיאולוגיה למלאכת בניית תנועה

היבור זה אינו מסמך פרוגרמטי, הוא בסך הכל סיפור אישי, כך שלקחתי את החירות לא לדיק בהפרדה בין האלמנטים השונים. עד כאן שני הנושאים כבר קיימים בנסיבות שונות, גם על נושאים רעיוניים וגם מחשבות על בניית התנועה.

חשבתי שיש לגבות תנועה שתתאים את עצמה לאופי של הנעור שצמיח בעולם החדש, ושיש להשחרר מן המודלים שהביאו שליחים מארץ ישראל או אנשים שבאו מפולין או מארצאות אחרות לפני השואה, קלומר, מודלים שהיו מושרשים בהווית של התנועות באירופה. לנער היהודי בברזיל יש מאפיינים ספציפיים, ואצرك היה למצוא את הדרכים המתאימות לו. אנחנו חיים כאן בתרבות אחרת, אולי אפשר לומר בצייליזציה אחרת. החינוך, המגע עם שכנו, ידידנו

וחברינו לכיתות, זה עולם אחר. מדברים שפה אחרת, ואנחנו לא רק מנסים להדמותם אליהם, אלא מנסים להשתלב כדי לא להרגיש זרים. לעיתים עברנו את גבול הקרבה ובכך ניתה שרשרת הדורות. תהליך ההתבולות בחברה בהתהווות, בחברת הגירה רב לאומית ורב תרבותית, נעשה באופן בלתי מודע.

היה צורך להתאים את התנועה לייחודיות הנוצר היהודי הברזילאי, לתנאים ההיסטוריים והתרבותיים שהוא נמצא. ניתוח האופי המובל של החברה הברזילאית ועמדת הנוצר היהודי מול התהליך הזה הוא שהביא אותו להחלטה להימנע מלדון ב"שלילת הגולה" כחלק מתפיסת הציונות. ויסלח לי בגין עלי הפגיעה בקורהנטיות.

למרות שקמה תנועה נוצר מגשימה, המציאות הוכיחה לנו שהינו מופעת מיעוט בקרב היהודים, ועל כן יש לתמוך היום בכל הכלים העומדים לרשوتנו למען שמירת יהדותה של הקהילה, בתי ספר יהודים, בתים נסת וישיבות, ולתמוד בקהילה בעלת יכולת.

בגרמניה לפניה השואה ובארה"ב לא מנעו מן הנוצר לרדוף אחרי המודרנה, על אחת כמה וכמה למנוע מן הנוצר היהודי לרדוף בשיקחה את החיים והתרבות הברזילאית.

תהליכי הגיוס

בשיחות האישיות שקימתי עם נערים, למדתי להקשיב לדבריהם וגם לקלוט את נפשם. הביטוי proselitismo, דהיינו במקורו, שנעשה יותר מאוחר שגור בתנועה, לא מבטא את רוח התהליך. כוונת המושג בדו-שיח אינטלקטואלי שהתקיים בין שני אנשים שהשתדל להבין זה לפניו שניסו לשכנע זה את זה. היה חשוב ליצור אויריה של אמון הדדי שתאפשר שיחות עמוקות לטוצה ארוך. לעיתים קרובות הייתה אלו הולידיו יחסית ידידות ושיתוף פעולה פורה. הדיונים ובעיקר השיחות האישיות ביססו את גישתי.

החששות הצדיקו את עצמן, איש לא עשה לי חיים קלים, החלפנו דעות, התווכחנו, שיחות רבות על הכל, לא היה כמעט נושא שלא עלה בהן, והוא מקרים שעניתי בפשوط שאיני יודע. דיברנו על אנטישמיות בברזיל; האם ישראל תעמוד מול אובייה; על סוג הסוציאליזם שרצוי ליישם בישראל. איך היה כל כך בטוח בתשובותי? הרי הרבה מן הנושאים היו הנחות, אמונה אידיאולוגיות שעוז לא נoso. איך אפשר היה להתחייב על חיים שלמים? אם באירופה התרחשה שואה, למה לסכן את גורלו של העם היהודי באזרע רווי שנה ואלים כמו במזורה התקיכן? אין לי רשותם מן השיחות. לא הייתה לי שום אפשרות להעירך את ההשפעה של פעולות הגיוס בתקופה רווית מתח, דאגה והתעניתנות, תקופה בה כמעט כל העם היהודי, בכל פינות התבבל, היה קשור לגורלו. אין כל ספק שבתנאים האלה, דברינו לא נפלו על אוזניים ערלות.

בסוף "מרטון" הגיוס, שבמהלכו חשתי באופוריה של ממש, נפלה עלי חרדה. הרי חלק מן השיחות נשמעו כהתהיבויות הדדיות.

המציאות העירה את פניה להפתוחה של התנועה. כמו קבוצות של בוגרים שהתחילה להרכיב קבוצות צעירות, וה坦ועה נראית כתואמת את מהותה של תנועה חינוכית.

ראו אותנו לדון על חלוציות, על הגשמה הchlוצית, ככלומר, עליה לארץ, הטרפות לקיבוץ או אפילו הטרפות אישית לתנועה נוצר. כל זה עדין לא התגבש למסכת רעיזונית קורהנטית.

או עוד התבטתי איך להציג בפניו את תפיסת העולם הcolonial, המכיל פרויקט לחיים שלמים בעולם שונה משלי. אני כבר הפנתי את מהותה ואופייה של החברה הארץ-ישראלית. חברת העובדים והקיבוץ היו ללא ספק כלים מתאימים

שיכלו לענות על השאיות הסוציאליסטיות שרווחו בעולם לאחר מלחמת העולם השנייה. גם רأיתי לצד עיני ההליכי גיש של שכבה בוגרת שתוכל לנוהג את התנועה ולהיות מסוגלת לגייס וליצור שכבות צעירות, להנכם ברוח פתוחה וליצור כלים חינוכיים, שייעזרו להם, יחד עם המשפחה ובתי הספר, להתמודד עם עולם מורכב, שהתבולות היא אופצתה שונמצאת על כף היד.

ראיתי את הקושי בהקנת שכבה בוגרת לעלייה ובו זמינות מסגרת מסודרת שתבטיח את המשכה של התנועה. התלטתי בדיילה שהיתה צריכה לעמוד התנועה בוגר ללימודים האוניברסיטאיים, האם להסכים להמשך הלימודים באוניברסיטה או לחזור מהם למען העלייה והקייז? חשתי קושי לנוכח את המכול, ולא רק את הביעות שלעצמם.

את הפגישה עם אבי שנעודה לבשר לו סופית שאני בדרך להגשה, ולזאת הלימודים כאן בברזיל לא ניתן היה לדוחות יותר ולכנן נסעה הביתה ל-Santos. שנינו התאמנו לשמר על רוח טובה, אבל הפגישה הייתה נוקבת, משומ שהרגשנו שנינו שהיא תפגע קשה ביחסנו.

לא היה לי מה לחדש מלבד לבטא בכל רם מחשבה שלראשונה ביטאתי אותה גם לעצמי: "אבא, אני חושב שאני בדרך לפוליטינה". אין טעם לחזור על מה שנאמר בין שנינו, שבמרכזו עמדה המילה "עסכן", מילת גנאי שמיפוי פירושה איש החyi על חשבון הציבור. הפגישה השאירה בשניינו טעם רע, את התוצאות אלמד בעtid.

כלכלי הזמן

לא הודיע מוקדמת, הגיע לסאן פאולו אחד מנהיגי דרום ב-Rio de Janeiro, אריה אטרוג. אריה היה איש נאים הליכות, חכם ומשכיל, וכל מפגש אותו השאיר תמיד רוח טובה. ביחד ניסחנו את הצעות לכינוס הארצי השני של התנועה, אחרי הראשו שהתקיים כאמור ב-Porto Alegre.

במרכזו עמדה שאלה האם ה�建 הchnothit בברזיל. הבעתי את דעתי ש מבחינת התנועה זה מוקדם, משום התנועה עוד לא הקימה רזרבות להנחתה בעtid. הוא הסביר שהברים החשובים בריו ובפורטו אלגרה, הגיעו למסקנה שזמנם בשלוחרים הותיקים שייסדו את התנועה זה מתחיל להיות מאוחר. הם לא ראו סיבה להמשיך לפעול בתנועה, חלקם כבר היו נשואים והיה חשש שהם לא יעדלו בזמן הם יידחו את העלייה וייכשלו בדרך. היו שתמי קריונות הזעה באותו זמן שסימנו לי שהמן לפעול להידוש התנועה דוחק. הדרישה להקמת ההכשרה וההחלתה של חברי דרום בארגנטינה ושל השומר הצעיר מברזיל לעלות ארצה ולהתנדב למלחמה הקוממיות.

דעתו לא התקבלה, הכנס השני התקיים והכשרה קמה. הגרעין הראשון היה מרכיב מראשוני התנועה שהיו גם אלה שעלו ראשונים לישראל.

שליח יוסף אלמוני

ברזיל היה שליח בכיר, יוסף קרלנבוים (אלמוני)²⁰, והחלתי להיוועץ בו לגבי החלטה שנטקלה בתנועה לעלות ארצה ולהתגייס לצבא. הסרתי את עמדתי על חוסר מוכנות של התנועה להתפרק ממעט הבוגרים הקיימים בה, והעמדתי בפנוי את הדילמה. כעבור כמה ימים אמר: "דיברתי עם הארץ, גורל הבוגרים שmagim לkiem מון הוא לעבוד במקום אנשי הפלמ"ח שmagim למלחה". שאלתי את דעתו על דרך פעולה גם בנושא הצבא וגם לסוגיה של הקדמת הליכה להכשרה. הוא ענה ישר ובלתי התחמקות: "אם אני צריך להחייב, אז אתה נשאר, אבל תדע לך שהמן דוחק".

²⁰ יוסף קרלנבוים (אלמוני)

הדברים בארץ קרו כפי שאמר אלמוני: אנשי ארגנטינה נשארו בקיבוץ גבת ואנשי השומר הצעיר בקיבוץ נגבה, איש מהם לא גויס.

אלמוני לא היה היחיד בין השליחים שנענצתי בו. הגיעו לברזיל בכל התקופה ההיא, מספר רב של שליחים, לממשות שונות מלבד אלה שבאו לעזור לתנועות השונות שקיימו בברזיל. לא החמצתי הזדמנות לשמע מה יש להם להגיד, להשתתף בדיונים ולהיוועץ בהם. השליחים היו המקור היחיד לקבלת מידע על הארץ ועל המאמצים הדיפלומטיים הבינלאומיים שנעשו למען הקמת המדינה. הם הציגו מגוון רחב של דעתות פוליטיות שלמדתי להקשיב ולכבד והם תרמו משמעותית לגיבוש תפיסותי הציונית סוציאליסטית הרחבות והאנטי דוגמאות.

בחיפוי התגבשה המחשבה שהאידיאולוגיה משמשת לאדם ולאיש ציבור כמצפן המכוון את דרכו, ולא "כשולון ערוד", או כ *Vade Mecum* המורה ומכוון כל צעדי חייו. אין כדור בדולח שmares את דרכי העתיד, את האסונות הטבע, המלחמות, ההתפתחות הטכנולוגית, אלא התנאים הם אלה שגורמים לחוסר ודאות של הקיום האנושי. ההבחנה בין מדינאי בשל לבן פוליטיקאי סתום, היא שאחד משתמש "במצפן", והשני לא.

הכינוס השלישי שהתקיים בהכשרה, אישר את תוכנית העבודה של התנועה, ובחרה את הנהגתה החדשה, המורכבת מטובי הנעור היהודי. התנועה חגגה שעה מוכננת.

"Lapa"

ההגשמה נתפסה בתנועה כסיכום של כל הפעולות החינוכית שלנו, כאשר המטרה הקונקרטית הייתה לעלות ארצה ולהתיישב בה.

בבסיס התנועה על סטודנטים היה טמון פרדוקס. הרוי קיומה של התנועה הייתה תלוי בהם ועם הגעתם לכיתות הגבירות ולאוניברסיטה הם היו משעבדים את זמנם וכוחותיהם ללימודיהם, ולא נשאר להם זמן פנוי לתנועה.

שנתיים מאוחר יותר, בהיותי בארץ למדתי בספרות על התנועות הקלאסיות שהתחוו באירופה, שם אתה מבסס את התנועה על נוער מקרוב ה"אינטיליגנציה", אתה בונה אותה על קרקע משוכחת אבל פרובලמטית בשל אותה עלייה הצבעתי. הבנתי את הדילמה בתחילת הגיוס הגדל של מנהיגי העתיד והחלתי להסתכן ולנסות לגייס לתנועה את היכשرونים דוקא, ולהשair לגורל את חלקו בחחלה העתיד. **היה לי הרבה זמן לסביר, לדמיין ולנסות פתרונות אחרים,** ולא הצלחתי להמציא פתרונות שלא יהיו בעצם *Erzats*, לנוטות חדש הדרך שהלכו בה תנעות אירופיות, לתת לבוגרים יותר וחופש להליכה לאוניברסיטה ולסוך על מצפונם את גורלה של התנועה.

נכשתי לדיוון ב "Lapa" בධילו וריכומו, ממש בחדרה עמוקה. הבנתי את הדילמה שאני מעמיד בפני החברים ולא שיחקתי שום משחק רטורי. הסרתי את אשר ראו עיני, קרי, שבליעות הלמודים של השכבה המנהיגת, ובלי מסירותם המלאה לפועלות לתנועה היא לא תחזיק מעמד, היא תפרק או תתנוון. הכרתי אחד-אחד ממתתפי הכנסוס וראיתי בחבורה הזאת את הפוטנציאלי להגשמת התנועה. הם היו המובהרים והמוסכרים שהצליחנו לגייס בזמןנו, איתם תקום או טיפול התנועה.

לא העלייתי על דעתך שבудין המודרני אפשר לוותר על לימודים אקדמיים, עובדה שככל החברים המוכשרים שרצו ללמידה, למדו, וייש מהם מספר דוקטורים ופרופסורים שאפשר להתרשם מהם. ההחלטה להפסקת הלימודים לא הייתה טכנית אלא מהותית, היא גילמה את המושג המורכב "מנהיגות", גם בנוגע לזה היה לי הרבה זמן להתלבט.

המושג האומר ש"כולנו שוויים", מסתיר מרכיבות של כוחות נפש, אופי, רצון, אמביツיה, אומץ לב במובן הרוחני, כאריזמה, ומרכיבים של האישיות. כאשר המרכיבים מתגלים במינונים ובאווריה החברתית נוכנה הם יוצרים לגיטימות ומנהיגות פורחת, והגוף החברתי נהנה מפירות מבורכים.

לא תמיד אפשר לגלות את החינוך שיש בו חלק מן התכונות הנדרשות, רק אויריה מעודדת מאפשרת את גילויו. לא קידשנו את המדריך שהביא לעזיבת לימודים, וכאשר השתנו התנאים, ההחלטה שונתה. החלטות ה "Lapa" תרמו לתנועה שנים מבורכות, ולכל אלה מן החברים שפרשו מן הלימודים, האוניברסיטאות נפתחו בפניהם, בארץ או בחו"ל. היא הייתה הכרעה קולקטיבית במוחותה ומוסרית בגודלה.

סיכום זמני

גם בלי שנתבונן באופן רטראוספקטיבי, ניתן לומר שלהגשמה שלנו בישראל הייתה ציידוק אנושי וגם לאומי. הגורל חסך מأتנו את אשר גרם לאבות אבותינו באירופה ול策עריא אין שלום על ישראל, וגם לא על העולם. ברכבת ההגשמה שלנו ושל כמוני על משפחנתנו בננו ונכדנו וניניינו, לא ננדצת רק במספרים, אלא באיכות, בהתנדבות ביכולות פוטנציאליות הצפונות בימים ה灿烂. את המשך היו התנועה והגשמה בארץ ייכתו בבוא הזמן, וכשתצטמך מחדש.